

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«Жаңа қаржы үлгісі – қазақстандықтардың әл-ауқатын
арттырудың негізі»
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
25 қаңтар 2019 ж.**

СБОРНИК ТРУДОВ
международной научно-практической конференции
**«НОВАЯ ФИНАНСОВАЯ МОДЕЛЬ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ
БЛАГОСОСТОЯНИЯ КАЗАХСТАНЦЕВ»
25 января 2019 г.**

PROCEEDINGS
international scientific and practical conference
**“New financial model as the kazakhstanis' wealth growth factor”
25 January 2019**

Астана, Қазақстан
Astana, Kazakhstan

УДК 336.11
ББК 65.261
ГРНТИ 06.73.15

Редакционная коллегия:

Декан Экономического факультета д.э.н., профессор Макыш С.Б.
Заместитель декана по научной работе, к.э.н., доцент Бакирбекова А.М.
Заведующий кафедрой «Государственный аудит» к.э.н., и.о. профессора Бейсенова Л.З.
Профессор кафедры «Государственный аудит» д.э.н., профессор Сембиева Л.М.
Профессор кафедры «Государственный аудит» к.э.н., и.о. профессора Алибекова Б.А.
Доцент кафедры «Государственный аудит» к.э.н., доцент Тажикенова С.К.
Доцент кафедры «Финансы» к.э.н., доцент Жагыпарова А.О.
Зав.кафедрой «Экономических и математических дисциплин» ЕАГИ, к.э.н., доцент Тажбенова Г.Д.
Старший преподаватель «Экономических и математических дисциплин» ЕАГИ, м.э.н. Мажитова Б.Б.
Зав. кафедрой «Бухгалтерского учета, анализа и аудита в отраслях народного хозяйства» БГЭУ (г. Минск, Республика Беларусь), д.э.н., профессор Панков Д.А.
Зав. кафедрой «Бухгалтерского учета, анализа и аудита» ГБОУВО РК «Крымский инженерно-педагогический университет» (г. Симферополь), д.э.н., профессор Абдуллаев Р.А.
Доцент кафедры «Бухгалтерского учета, анализа и аудита» ГБОУВО РК «Крымский инженерно-педагогический университет» (г. Симферополь), к.э.н., доцент Мандражи З.Р.

«Жаңа қаржы үлгісі – қазақстандықтардың әл-ауқатын арттырудың негізі»
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. – Астана:
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2019.

Новая финансовая модель как фактор повышения благосостояния казахстанцев:
Сб. материалов межд. науч-практ. конф. – Астана: Евразийский национальный
университет им. Л.Н. Гумилева, 2019.

Proceeding international scientific and practical conference “**New financial model as the kazakhstanis’ wealth growth factor**” - Astana, L.N.Gumilyov Eurasian National University, 2019.

ISBN 578-601-337-111-5

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағында азаматтардың табыстылығының кепілі болатын және қазіргі әлемнің сұрауларына жауап бере алатын жаңа қаржылық моделін жасау бойынша өзекті мәселелер қарастырылған

В сборнике материалов международной научно-практической конференции рассмотрены актуальные вопросы формирования новой финансовой модели, отвечающей вызовам современного мира и обеспечивающей залог успешности государства через повышение благосостояния граждан.

Materials of the international scientific and practical conference address the current issues of a new financial model formation responding the modern world challenges and providing a key to success of the state in increasing the welfare of citizens

УДК 336.11
ББК 65.261

ISBN 578-601-337-111-5

© Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2019

© Евразийский Национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2019

© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2019

стандартам. Таким образом, для дальнейшего развития страны и улучшения качества жизни народа необходим финансовый контроль и его модернизация, выступающая конкретным шагом к повышению эффективности государственного сектора.

Литература:

1. Концепция внедрения государственного аудита в Республике Казахстан. Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 3 сентября 2013 года, №634
2. Боровков С.Г. Сергей Степашин: аудит эффективности - основной инструмент госконтроля /С. Боровков //Финансовый контроль. -2010. -N7(104).
3. Закон Республики Казахстан от 12 ноября 2015 года № 392-V ЗРК «О государственном аудите и финансовом контроле».
4. Теория государственного аудита. – Астана: Счетный комитет по контролю за исполнением республиканского бюджета. 2018. – 328с.
5. Кучеров А. В., Козичева Я. М. Особенности аудита за рубежом // Молодой ученый. — 2013. — №5. — С. 339-343.

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АУДИТТИҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ақмұрат Ж.Б.

1 курс,

ғылыми жетекші Жахметова Айнұра Каиржановна, э.ғ.м.,

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Қазақстан Республикасы, Астана қ.

E-mail: ainura_zhahmetova@mail.ru

Аңдатпа: Қазіргі кезде Қазақстан Республикасында экологиялық аудит жүйесін жетілдіру және қоршаған ортаны қорғау өзекті мәселелердің бірі, сондықтан да мемлекет тарапынан кәсіпорындардың қызметіне кезең сайын экологиялық бағалау жүргізу қажет шаралардың маңыздысы болып табылады.

Кілтi сөздер: экологиялық аудит, қоршаған ортаны қорғау экологиялық құқық, міндетті экологиялық аудит, бастамашылық экологиялық аудит.

Экологиялық аудит - шаруашылық және өзге де қызмет субъектісінің қоршаған ортаны қорғау саласындағы нормативтік-құқықтық талаптарды сақтауын тәуелсіз бағалау және экологиялық қызмет саласында ұсынымдар дайындау.

Экологиялық аудит Қазақстан үшін экологиялық құқық және қоршаған ортаны қорғау құралы ретінде әзірше жаңа бағыт болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында эоаудит экологиялық менеджменттің құрамдас бөлігі ретінде қалыптасуы жүріп жатыр. Бұл ретте ЕО елдерінің осы саладағы тәжірибесі үлкен мәнге ие болады. Бұған әр түрлі себептер әсер етеді:

1. Табиғат пайдалану жүйесінде табиғат қорғау құраушысы экономикалық тиімсіз ретінде қаралған кезде демократиялық институттар мен нарықтық қатынастардың неғұрлым кеш қалыптасуы.

2. Табиғат пайдалануды реттеудің құқықтық аспектілерінің өңделмеуі.

3. Мемлекеттің орасан зор аумағы, үлкен ресурстар қоры және олар қамтыған ауқымды географиялық-экономикалық аймақтар шеңберінде туындайтын экологиялық проблемаларды тежеуге ықпал етті.

4. Өнеркәсіптік аумақтардан басқа жерлерде халық тығыздығының төмен болуы.

5. Табиғат пайдаланудың ақылы тетіктерінің болмауы.

6. Әлеуметтік-экономикалық даму саласында басқару шешімдерін қабылдайтын мемлекеттік билік жүйесі шенеуніктерінің, министрліктер мен ведомстволар деңгейінде басқару аппаратының экологиялық білімділігінің төмен деңгейі.

7. Заңнамалық және басқару институттары арасында ресурстық және табиғатты қорғау қатынастарын реттеу мәселелері бойынша үйлестірудің болмауы.

Қазақстан Республикасындағы экологиялық аудиторлық қызметтің заңнамалық негізі Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі және өзге де нормативтік құқықтық актілері болып табылады. Егер Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда Қазақстан Республикасының экологиялық аудиторлық қызмет туралы заңнамасы қамтылғаннан өзгеше ережелер белгіленсе, онда халықаралық шарттардың ережелері қолданылады.

Қазақстан Республикасында міндетті және бастамашылық экологиялық аудит түрлері жүргізіледі. Міндетті экологиялық аудит өзінің сипаты бойынша Мемлекеттік болып табылады және әдетте, экологиялық қауіпті кәсіпорындар мен қызмет түрлеріне қатысты міндетті түрде жүргізіледі:

1) Егер заңды тұлғалардың және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын азаматтардың жекешелендіру немесе банкроттық жағдайда болса және олардың қызметі экологиялық жағынан аса қауіпті болып табылса;

2) сақтандыру төлемдерінің және өтеулердің ставкасын немесе мөлшерін айқындау мақсатында экологиялық сақтандыруды жүргізу;

3) мемлекеттік банктердің заңды тұлғаларға және кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын азаматтарға кредит беруі;

4) авариялар мен дүлей зілзалалардың экологиялық салдарларын жою жөніндегі қызметті бағалау;

5) экологиялық қауіпті объектілерді пайдалануды жүзеге асыратын заңды тұлғаларға және азаматтарға-кәсіпкерлерге берілген лицензиялардың қолданылуын ұзарту туралы Мемлекеттік органдардың шешімдер қабылдауы;

6) Қазақстан Республикасының табиғат пайдалану және қоршаған ортаны қорғау саласындағы халықаралық міндеттемелерін орындау;

7) ҚР Үкіметі белгілеген өзге де жағдайларда.

Мемлекеттік экологиялық аудит табиғат пайдалануды және қоршаған ортаны қорғау мемлекеттік басқару функцияларының бірі болып табылады. Оны экологиялық аудит саласындағы арнайы уәкілетті мемлекеттік органның бөлімшелері де, заңды тұлғалар да немесе азаматтар да белгіленген тәртіппен осыған арнайы уәкілеттік берілген мемлекеттік органдар берген лицензия негізінде жүргізе алады.

Бастамашыл экологиялық аудит аудиттелетін ұйымның бастамасы бойынша экологиялық аудитті жүргізуге арналған шартта көзделген аудиттің нақты міндеттерін, мерзімдері мен көлемін ескере отырып жүргізіледі. Бастамашыл экологиялық аудитті жүргізудің орындылығы заңды тұлғалар мен кәсіпкер азаматтардың табиғатты ұтымды пайдалану және қоршаған ортаны қорғау жөніндегі жұмыстарды оңтайлы ұйымдастыруға, олардың тиімділігін ҚР заңнамасының талаптарына сәйкес келетін деңгейде және өзге де мақсаттарда арттыруға қатысты ғылыми негізделген ұсынымдарды алуда мүдделерімен түсіндіріледі. Сондықтан бастамашыл экологиялық аудит объектінің меншік иесі өзгерген, объектіні жалға, кепілге берген кезде,

өндірістік және технологиялық процестерді жаңарту қажет болған жағдайда және өзге де жағдайларда кәсіпорындар мен кәсіпкер азаматтардың бастамасы бойынша жүргізілуі мүмкін.

Қазақстан Республикасында экологиялық аудит бағдарламаларын жүргізу кезіндегі ерекшелігі экономикалық субъектілер жасайтын барлық табиғат қорғау есептілігі дұрыс емес болып табылады. Мәселен, сарапшылардың бағалауы бойынша оған нақты қолданыстағы әсердің (шығарындылар, төгінділер, қалдықтар) шамамен 20% - ы түседі. Мұндай жағдайда экологиялық аудит кезінде бірінші орынға аудиттелетін субъект қызметінің табиғат қорғау заңнамасына сәйкестігін бағалау емес, әртүрлі консультациялық аудиторлық қызметтер қойылады. Атап айтқанда:

- кәсіпорынның экологиялық стратегиясы мен саясатын негіздеу;
- аудиттелетін субъектінің басымдықтарын айқындау, табиғат қорғау қызметін жоспарлау, оны жүзеге асырудың қосымша мүмкіндіктерін анықтау;
- аудит объектісінің ортаға әсерін реттеу тиімділігін арттыруға, әсерді азайтуға, ресурстарды ұтымды пайдалануға және т. б. байланысты экоаудит бағдарламасы;
- өндірістік экологиялық мониторингті, бақылауды және басқаруды дамытуға байланысты қызметтер;
- төтенше экологиялық жағдайлардың туындау қатерін, бар жағдайлардың өткірлігін төмендету;
- мемлекеттік экологиялық бақылау және басқару органдарымен және халықпен қатынастарды дамыту;
- персоналға экологиялық білім беру;
- табиғат қорғау заңнамасы мәселелерінде консультация беру, ақпараттық қызмет көрсету және басқалары.

Осының бәрі қаржылық аудиттен ерекшеленетін экологиялық аудиттің мақсаты мен міндеттерін, аудиторлық қорытындының өзге де талаптары мен нысанын айқындайды.

Жұмыстарды орындау тәртібі экологиялық аудитті жүргізу мақсаттарына байланысты арнайы әзірленген тексеру бағдарламасына сәйкес оны аудиторлық комиссия жүргізген жөн.

Экологиялық аудиттің кез келген бағдарламасы, оның нақты мақсаттары мен міндеттеріне қарамастан, жұмыстардың бірқатар міндетті, логикалық және ұйымдастырушылық өзара байланысты кезеңдері мен түрлерін қамтиды.

Экологиялық аудиттеу бағдарламасының дайындық жұмыстарының кезеңі:

- 1) Экологиялық аудит бағдарламасының негізгі мақсаттарын, міндеттері мен объектілерін айқындау;
- 2) Бюджетті және бағдарламаны өткізу мерзімдерін айқындау;
- 3) Тапсырыс берушімен қаржылық шарт жасасу және экологиялық аудит бағдарламасына аванс беру;
- 4) Экологиялық аудит тобын қалыптастыру.

Дайындық жұмыстары кезеңінің басты проблемасы экологиялық аудит бағдарламасының негізгі мақсаттары мен міндеттерін анықтау болып табылады. Экологиялық аудит нақты мақсаттары мен міндеттерін қою аудиторлық бағдарламаның түріне, аудиттеу объектісіне және тапсырыс берушінің тілектеріне байланысты.

Экологиялық аудит тобын қалыптастыруды кез келген аудиторлық бағдарламаның негізгі тұлғасы - жетекшіні таңдаудан бастаған жөн. Топ жетекшісінің өнеркәсіптік экология, экологиялық аудит, ортаға әсерді бағалау, экологиялық сараптама саласында арнайы дайындығы болуы тиіс.

Экологиялық аудит тобының басқа міндетті қатысушысы тапсырыс берушінің жауапты өкілі - мемлекеттік немесе өндірістік экологиялық бақылау саласындағы маман (мысалы, кәсіпорынның, аумақтық әкімшіліктің экологиялық қызметінің жетекшісі немесе жетекші

инженері) болады. Топты одан әрі қалыптастыру және оның саны бағдарламаның негізгі мақсаттары мен міндеттерін айқындауға және нақтылауға байланысты болады.

Жалпы экологиялық аудит тобы шағын, жақсы ұйымдастырылған және жоғары кәсіби деңгейде болуы, бағдарламаға тапсырыс беруші тарапынан беделге, қолдауға және түсіністікке ие болуы тиіс. Бірқатар жағдайларда топтарға басқа да нақты бағыттар бойынша да мамандар тартылуы мүмкін (мысалы, Денсаулық сақтау, токсикология, биология, биогеохимия, Әлеуметтану және т.б.).

Экологиялық аудиттеу бағдарламасын жоспарлау. Экологиялық аудиттеу бағдарламасын жоспарлауды келесі кезеңдер түрінде ұсынуға болады:

1) кәсіпорынның негізгі экологиялық құжаттамасы бойынша бастапқы деректерді алдын ала жинау, қорыту және ұйымдастыру;

2) бастапқы деректерді талдау, аудиттеудің негізгі объектілерін, бағдарлама әдістемелерін және бағалау критерийлерін айқындау;

3) Экологиялық аудиттеу бағдарламасын қалыптастыру.

Экологиялық аудиттеу бағдарламаларының негізгі бастапқы деректерін қалыптастыру үшін мынадай құжаттар пайдаланылуы мүмкін (әдетте аудит объектісі қызметінің соңғы 3-5 жылында):

- кәсіпорындардың экологиялық паспорттары;
- Су шаруашылығы паспорты;
- бірнеше жылға экологиялық статистикалық есептілік;
- табиғи ресурстарды пайдаланғаны, қоршаған ортаны ластағаны және қалдықтарды орналастырғаны үшін төлемдер туралы анықтамалар;
- экологиялық-құқықтық және экологиялық-экономикалық жауапкершілікті қолдану туралы актілер;
- қоршаған ортаға әсер ету көздерін және қалдықтарды түгендеу деректері;
- арнайы және кешенді табиғат пайдалануға лицензиялар мен шарттар;
- аумақтық экологиялық бағдарламалар мен жоспарлар;
- аудандық жоспарлау жобалары;
- қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-шаралардың өндірістік жоспарлары және олардың нақты орындалуы туралы анықтамалар;
- шикізатты, реагенттерді, материалдарды тұтыну, дайын өнімді өндіру көлемі туралы анықтамалар;
- қоршаған ортаны қорғау технологиялары мен жабдықтарын пайдалану бойынша қолданыстағы технологиялық регламенттер;
- негізгі өндірістерді, сарқынды суларды, қалдық газдарды тазарту жүйелерін, қалдықтарды орналастыру және жою жүйелерін салу (қайта жаңарту, техникалық қайта жарақтандыру) жобалары;
- қолданыстағы экологиялық жағдайлық жоспарлар, карта-схемалар және басқа да картографиялық материалдар.

Экологиялық аудит бағдарламасының негізгі кезеңі тікелей объектілерде жүзеге асырылады. Оны орындау кезінде:

1) аудиттеу объектілері бойынша маршруттарды анықтау және "шолу" турларын өткізу;

2) жұмыс құжаттамаларымен танысу және персоналды сұхбат жүргізу;

3) аудиттеу объектілерінде жұмыс істеу кезінде бастапқы деректерді нақтылау және толықтыру.

Объектілердегі жұмыстың негізгі мақсаты ЭА бағдарламасының негізгі бастапқы деректерін нақтылау, түпкілікті қалыптастыру және ұйымдастыру, өндірістің қоршаған ортаға

нақты әсерін талдау, бағалау және болжау (ұсынымдар мен ұсыныстарды әзірлеу) үшін қосымша ақпарат алу болып табылады.

Экологиялық аудит бағдарламасының қорытынды кезеңі келесі кезеңдерді қамтиды:

- Алынған деректерді талдау және бағалау;
- қажет болған жағдайда экологиялық аудит тобына қосымша мамандарды тарту;
- экологиялық аудит бағдарламасының нәтижелері бойынша нақты ұсынымдар мен ұсыныстар әзірлеу;
- бағдарламаның деректерін ұйымдастыру;
- бағдарлама деректерін ұсыну және оларды тапсырыс берушімен және басқа да мүдделі тұлғалармен бірлесіп пайдалану мүмкіндіктерін талдау;
- аудит нәтижелері бойынша түпкілікті есепті дайындау, тарату және ұсыну;
- экологиялық аудит бағдарламасының материалдары бойынша іс-қимыл жоспарын жасауға және жүзеге асыруды тексеруге қатысу.

Тапсырыс берушінің экологиялық аудит материалдарын дербес пайдалануы:

- 1) қызметтің нақты бағдарламалары мен бағыттарын қалыптастыру;
- 2) ұсыныстарды ағымдағы табиғат қорғау іс-шаралары жоспарларына тікелей енгізу; бұл бірінші кезекте елеулі қосымша шығындарды талап етпейтін ұсыныстарға қатысты;
- 3) ТЭН мен жобаларды әзірлеуге алынған материалдар негізінде тапсырмалар мен бастапқы деректерді қалыптастыру;
- 4) алынған материалдар негізінде қосымша әзірлемелерді (зерттеу, тәжірибелік, конструкторлық және т. б.) орындауға арналған техникалық тапсырмаларды қалыптастыру;
- 5) ҚОӘБ бөлімдерін әзірлеу кезінде алынған материалдарды пайдалану, жекелеген жобаларға қоғамдық және мемлекеттік экологиялық сараптама жүргізу;
- 6) әртүрлі экологиялық, нормативтік-техникалық және есептік құжаттаманы әзірлеу кезінде алынған материалдарды пайдалану.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі 2007 жылғы 9 қаңтардағы N 212 <http://online.zakon.kz/>
2. Абленов, Д. О. Қаржылық бақылау және басқарушылық аудит: теориясы, әдіснамасы, тәжірибесі – Алматы: Экономика, 2007.– 543б.
3. Сәтмырзаев, А. А. Аудит теориясы /Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі; жалпы редакциясын басқарған Г.С. Сейітқасымов. – Алматы: Ы.Алтынсарин атындағы Қазақтың білім академиясының Республикалық баспа кабинеті, 2000. – 144б.
4. Әбдірайымов, Б. Экологиялық зиян: сипаттамасы, денсаулыққа әсері, сот арқылы өтелуі – Алматы: Юрист, 2001. – 80 б.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОММЕРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Алиева С.С.

кандидат экономических наук, ст.преподаватель
Самаркандский институт экономики и сервиса, г. Самарканд,
Республика Узбекистан, e-mail:susanna2003@rambler.ru

Аннотация: Статья посвящена анализу законодательно-нормативной базы, созданной для регламентирования процесса электронной торговли и в целом цифровой экономики. Автор